

ADATOK ÉS ADALÉKOK

REJTŐ ISTVÁN

JÓZSEF ATTILA PEREI

... Aktába írják, miről álmodoztam
s azt is, ki érti meg.
És nem sejtetem, mikor lesz elég ok,
előkotorni azt a kartotékot,
mely jogom sérti meg.

(Levegőt. 1936.)

Valóban a Horthy-osztálybíróság négy ízben talált elég okot arra, hogy »előkotorni a kartotékot« és József Attilát forradalmi gondolataiért felelősségre vonja. Háromszor versei forradalmi tartalmaért, egyszer pedig Sallai Imre és Fürst Sándor kivégzése ellen írt tiltakozó röpiratáért.

A József Attila-perekről már többen írtak. Melléky Kornél, a költő védőügyvédje a *Szép Szó* József Attila számában (1938. 6. sz. 115—117. p.) beszámol a költő ellen indított hajszákról. Sokat nem írhatott, guzsba kötötte az akkori politikai rendszer. Meg is jegyzi: nem mondhatja el véleményét, mert »jogerős ítéletekkel kellene vitába szállnia.« Ezek a gátló-körülmények magyarázzák, hogy József Attila életrajzírói is csak röviden érintették ezt a kérdést. Bővebben foglalkozik vele Németh Andor »József Attila és kora« című, a felszabadulás után, 1948-ban, a *Csillag* c. folyóiratban folytatásokban megjelent életrajzában. Németh Andor leginkább újsághírekre, baráti visszaemlékezésekre támaszkodhatott és csak igen kis mértékben tudta felhasználni a már akkor meglévő periratokat.

Az utóbbi időben a József Attila-perek iratai — a Döntsd a tőkét-per kivételével — előkerültek és a Magyar Munkásmozgalmi Intézet birtokában vannak. A periratokat feldolgozva sokkal világosabb képet alkothatunk az eljárások lefolyásáról és a költő bíróság előtti magatartásáról. Az alábbiakban a pereket időrendben feldolgozva tárgyalom.

*

Lázadó Krisztus. József Attila a »Curriculum vitae«-jében írja: »... egy versemért Istenkáromlás miatt pörfbefogtak. A Kúria felmentett.« Ez a vers a »Lázadó Krisztus« volt. A költeményt a kézirat tanúsága szerint Makón írta, 1923. április 29-én. A költő ekkor Makón tartózkodott, a gimnázium VII. és VIII. osztályának anyagából összevont magánvizsgára készült. A vizsgák letétele után egy ideig még vidéken maradt, csak az év szeptemberében jött vissza Budapestre. Valószínűleg közvetlenül a fővárosba való érkezése után kapcsolatba került a »*Kék madár*« c. irodalmi folyóirat szerkesztőjével, t. i. a Makóról magával hozott »Lázadó Krisztus« a folyóirat 10. számában (1923. október 19.) látott napvilágot. József Attila ekkor komoly világnézeti fejlődésen ment keresztül: a munkásosztály, a proletariátus tudatos költőjévé kezd válni. Az évvégén írt »Tanítások« c. versciklusában a »jövendő férfiakról« — a proletariátusról írt. (1. a »Jövendő férfiak« c. versét). A versciklust elküldte Galamb Ödönnek, kedves makói tanárának és barátjának. A kísérő levélben¹ (1923. december 8.) beszámol a tudatában lezajlott művészeti forrongásról, arról, hogy hogyan keresi az új etikát. Az új etika keresésének egyik eredménye a »Lázadó Krisztus« is: »... már kapiskáltam ehhez, azt a Lázadó Krisztus és a 13. szonét is megmutatja.«

József Attila 1923 decemberében érettségizett. A megfeszített tanulás fáradalmait Makón, Espersit Jánosnál pihente ki. 1924 január végén beidéztek a makói rendőrségre.

¹ Galamb Ö.: Makói évek 33—37. p.

Az ügyészség a »Lázadó Krisztus« c. versével elkövetett istengyalázás vétsége miatt eljárást indított ellene. Kihallgatták. A jegyzőkönyv szerint² a következőket mondotta :

»En e versemben Krisztus alatt tulajdonképpen magam, mint lázadó embert értem, aki nem azért teremtettet, hogy Istent dicsőítse, hanem hogy az ember életének értelméhez közelebb jusson...«

József Attila nem tulajdonított túl nagy jelentőséget a kihallgatásnak, Jolán nővérének írt levelében³ könnyedén nyilatkozik az esetről : »Éppen ma beidéztek a rendőrségre, ahol megtudtam, hogy az ügyészség Istengyalázásért pörbefogott a Lázadó Krisztus nyomán... Legfőbb egyévi fogház, ami alatt szépen megtanulhatok németül. János bácsi [Espersit János] ugyan azt mondja, hogy az ügyész, ha megtudja, mennyi idő vagyok, a vádat elejti, mert dorgálást kaphatok csak...«

Espersit János tévedett. A hatalmat minden erővel konszolidálni akaró Horthy-faszizmus felfigyelt a legkisebb ellenállásra is és könyörtelenül lecsapott mindazokra, akik magatartásukkal árthattak népelemük rendszerüknek. Dr. Strache királyi főügyész az 1924. április 10-i vádiratában, József Attilát sajtó útján elkövetett istengyalázás vétségével vádolja, különösen a következő sorokat inkriminálta :

29—30. sor »...S munkámban uram érek annyit mint Te«
Nagy passziódban ; ...«

33—36. sor »A szemed lesz, hogy mindent láss meg itten,
Bizony mondom, még nincsen is szemed,
Most nem látsz. Lennél immár igazságos
Isten!«

József Attila 1924 májusában titakozott a vád ellen. Ez a kéziratos beadványa szintén az eddigi ismeretlen periratok között található. Kifogásait a budapesti kir. Büntető-törvényszék elnökéhez intézte.

Nagyságos Elnök Úr!

A sajtó útján elkövetett Istengyalázás vétsége miatt ellenem benyújtott 28.614/k. ü. 1924. sz. vádirat ellen

kifogással

élek, amelynek indokai a következők :

A vádirat Lázadó Krisztus c. költeményemet inkriminálja és pedig elsősorban, annak egész tartalmát. Ha a királyi ügyészség a filozófia szemüvegén keresztül olvasta volna a verset, úgy tudatára ébredt volna annak, hogy gondolatmenete nem Krisztust, Istent gyalázza, hanem az örök, dolgozó Embernek Krisztussá szimbolizált alakjában fordul panaszával Istenhez. Ami pedig az egyes inkriminált kifejezéseket illeti, mindennek előtt meg kell jegyeznem, hogy minden költemény mint egész kíván hatni s így az abból kiragadott részmondatok természetesen elvesztik eredeti értelmüket. Sőt, miként az egyik inkriminált kifejezésből kitétnék (A szemed lesz... stb), minden értelem nélkül valók. Az első inkriminált mondat (S munkámban, Uram...) azt jelenti, hogy a véges erővel teljesített véges eredmény — abszolút szemmel nézve — nem kisebb érdem, mint a végtelen erővel teljesített végtelen eredmény (a : a = ∞ : ∞), tehát a mai korban elcsúszdott emberiségnek próbálja visszaadni önbizalmát anélkül, hogy evvel Istent gyalázná. Ami pedig a többi ezek után következő inkriminált részeket illeti, a vers figyelmesebb olvasásánál észrevehető, hogy a kilencedik versszak végén az idézőjel bezárul, s a tovább következők a költeményben beszélő, most élő (... reszket, teke, teste) dolgozó emberre vonatkoznak s így még átvitt értelemben sem érhető Krisztusra. Ezt a részt különben — a többiekhez hasonlóan — nem is lehet gyalázásnak minősíteni, hiszen ez tulajdonképpen magasztalása annak, aki agyonfáradtan, reszketve, miközben társai kinevetik, rendületlenül mégis elvégzi az ő munkáját.

Mindezekből nyilvánvaló, hogy a költeménynek sem tartalma, sem kifejezései nem Istengyalázók, ilyen szándék pedig éppenséggel nem forog fenn s így a Btk 190.§-ának alapeleme hiányában büntcelemekényről szó sem lehet. Kérem tehát a vádirat elutasítását.

Tisztelettel
József Attila

A kir. Büntető Törvényszék a beadványt nem vette figyelembe és a tárgyalást 1924 július 10-én megtartották. Az ügyet a hírhedt Schadl-tanács tárgyalta. A tárgyaláson József Attila kijelentette, hogy nem érzi magát bűnösnek, a vers mondanivalóját pedig a beadványában kifejttet gondolatai alapján ismertette. Védője Vámbéry Rusztem — az egykorú újsághírek szerint — a költő gondolatait folytatva »Heine, Petőfi, Ady műveiből vett idézetekkel bizonyította József Attila tiszta szándékát. Márpedig a költészet ezen nagyjai tudvalevőleg sohasem állottak istengyalázást vétségével vádolva büntetőbírósg előtt. Végül kijelentette, hogy nem volt még idő, amelyben a megállapodott polgár és a 19 esztendő költő hiánytalanul megértették volna egymást és ez nem mindig a költő ellen szóló tény.«⁴ A perbeszédnek elhang-

² A Lázadó Krisztus-perrel kapcsolatban említett iratok a Magyar Munkásmozgalmi Intézet Archivuma A. III. 1/1924/8 számú iratkötegében találhatóak.

³ József Jolán : József Attila élete. Bp. 1940. 226. p.

⁴ Népszava, 1924. július 11.

zása után a bíróság visszavonult, és hosszabb tanácskozás után 8 hónapi fogházra és 200.000 korona pénzbüntetésre ítélte József Attilát. Az ítélet indokolása kimondja :

Vádlott védekezése azonban el nem fogadható, mert a vádbeli cselekményhez külön Istent gyalázó szándék nem szükséges. Elégséges a gyalázó szavak használata. Vádlott pedig ebben a tudatban tette közzé a költeményt. Ugyanis a költemény címe, annak egész gondolatmenete, egyes kifejezései, de különösen annak a rendelkező részben idézett része, Isten ellen intézett gyalázó kifejezéseket foglal magában, melyek a költemény keresztény olvasójának vallásos érzületét sértik, sőt megbotránkoztatják. Ekként vádlottnak — a költemény szerzőjének — is tudnia kellett, hogy az inkriminált költemény Isten gyalázó, közbotrány előidézésére alkalmas kitételeket tartalmaz.

Vádlottnak ezen cselekménye a vádbeli cselekmény tényálladékat kimerítvén, őt — aki a költeményt írta s közzétette, mint a Bt. 33. §-a szerinti szerzőt abban bűnösnek kimondani s emiatt megbüntetni kellett. A büntetés kiszabásánál súlyosbító körülményül figyelembe vette a kir. tszék a gyalázó kifejezések halmazát enyhítő körülményül pedig vádlott fiatalabb korát, s ezeknek mérlegelésével a reá kiszabott büntetést bűnösségével arányban állónak találta.»

A vádlott és védője fellebbezést nyújtott be az ítélet ellen.

József Attilát a bírósági tárgyalás ilyen fordulata váratlanul érte. Három nappal a tárgyalás után Galamb Ödönhöz írott levelében⁵ elemi erővel tör ki belőle a felháborodás : »Immár utána vagyok a tárgyalásnak is: 8 hónap fogház és 200.000 K pénzbüntetés. 1924. Istenkáromlás. Versben. 19 évvel. Hiszen még ezt a tizenkilencet is ellopták tőlem! Vétettem ! én evvel nekik? Különb en a törvény : törvény. Csak azt nem tudom megérteni, hogy mitűn az ügyész is elismerte a vers tendenciájának nemességét és a jóhízműségét pedig feltétlenül, de a vádat — érthetően — tovább is fenntartja, akkor akad bíróság, amely 'marasztaló ítéletet' hoz és alban 8 hónapra ítél egy 19 éves fiatal embert, 'enyhítő' körülménynek véve 'fiatal korát' és súlyosbítóknak 'a gyalázó kifejezések egész halmazát'. Természetesen esküdt-szék nélkül! ...«

A sajtóban jelentek meg híradások a perről, de a bíróság eljárásával komolyabban foglalkozó cikket nem találunk. Ez érthető, hisz a Horthyék bíróságának ítéletével — kockázatos volt szembeszállni. Ennek, az ítélettel foglalkozó egyik cikkirő hangot is adott : »... azt mi megtanultuk, hogy a független magyar bíróság kimondott ítéleteivel való kritikai foglalkozás nem tartozik a célszerű és ildomos foglalkozások közé.«

A *Népszava* hírközlése József Attilát támogatta. Az újság július 11-i száma nemcsak részletes beszámolót közölt a perről, hanem a tárgyalásról írva teljes egészében idézi az inkriminált verset. Sőt egy pár lappal előbb a »Szegény ember balladája« című költeményét is közzölték.

József Attila pere akkori szűkebb hazájában, Makón és Szegeden is feltűnést keltett. A *Makói Friss Újság* — mely József Attiláról, mint »Makórol útnak indult fiatal, tehetséges poétáról« ír — július 12-i számában beszámol a budapesti perről, a szegedi sajtóban pedig vitát váltott ki az ügy. Az ellenforradalmi politikát minden eszközzel támogató szegedi *Friss Újság* július 13-i számában Kosutány Ignác egyetemi tanár vezércikkben foglalkozik az ügyvel. József Attila elítélése jó alkalom volt számára, hogy síkra szálljon az előzetes cenzúra bevezetése érdekében. Szemforgatva ír a »törtető fiatal óriásokról«, kik »abban látják a költői lélek szabadságát, hogy gyalázó kifejezésekkel illetik azt, kire a siralom völgyében küzdő emberiség az életnek súlya alatt görnyedve, sóhajtvá tekint.« Majd szónoki pátozzsal a sajtó munkásai felé fordul és felteszi a kérdést : »az ilyen sajtótermékek által okozott erkölcsi kár mi módon eliminálható helyesebben, ha az ilyen írókat a bíró utólag a legszigorúbban bünteti, vagy ha a törvény az ilyen sajtótermékeket *eleve* megakadályozza.« Kosutány cikkére a *Szeged*-ben m. l. [valószínűleg Magyar László] szignóval ellátott írásával válaszolt, írásában a sajtószabadságot »védelmezi«.

József Attila ügyével a sajtó a továbbiakban nem foglalkozott.

A fellebbezés után a per a királyi ítéletábla elé került. Az 1924. november 10-i tárgyaláson a bíróság a 8 hónapi fogházbüntetést 1 hónapra szállította le. József Attila újból fellebbezett. Az ügy most már a Kuriára került. A Kuria az 1925. március 4-i tárgyaláson az ítéletábla ítéletét *megsemmisítette, és a költőt felmentette*. Az ítélet megindokolása a következő :

»A Btk. 190. §-a alá eső vétségnek elkövetési cselekménye — a jelen esetre való vonatkozásban — a közbotrányközlés, Isten ellen intézett gyalázó kifejezések által.

Ezen tényálladéki elemek egyike sem forog fenn.

A vád tárgyává tett költeményben mindenekelőtt nincsenek Isten ellen intézett gyalázó kifejezések. A költemény címe : »Lázadó Krisztus« nem gyalázza az Istent, mert a cím alatt a költeményből kitűnőleg a földi igazságtalanságok ellen lázadó embert kell érteni, aki az isteni igazságosság megvalósulását kéri az Istentől.

A költeménynek ezt az alapponjátát fejezi ki az alsófokú ítélet rendelkező részében idézett következő kitételek : »Ó Uram Isten, ne légy te a Jóság! Ne légy más, mint az igazságos Úr« és »Lennél immár igazságos Isten!«

⁵ Galamb Ö. : Makói évek 52—53: p.

Ezekben a kitételekben sincs gyalázás az Isten ellen, mert azok nem tagadják meg az Isten-eszmét, csak annak a földön megvalósulására irányuló kérelmet fejeznek ki, nem is tiszteletien mcdon, hanem inkább elkeseredés és könyörgés alakjában.

A »Rongygyá nem mosná élet-subád ember átka« szövegű mondat valódi értelme olyan nehezen vehető ki, hogy abban istengyalázás már ez okból sem foglaltatik!

»S arany szavád átváltozott rossz, kngó ércés nem jelenthet egyebet, minthogy az Isten Igéje a földön az emberek között nem érvényesül, üres szóvá lett...«

... A vád tárgyává tett költeménynek az alsófokú ítélet rendelkező részében idézett kitételei tehát — bár kétségtelenül ítéletlenek — és Istennel szemben tiszteletlenek, azonban a költemény alapgondolatának kellő megértése mellett nem tartalmaznak Isten ellen gyalázást s következésképp nem is alkalmasak közbotrány okozására. —

De ezenfelül a Btk. 190. §-a alá eső vétségnek megállapításához az előrebocsátottak szerint nem is elégséges a vád tárgyává tett kifejezéseknek botránykozásra alkalmas volta, hanem az is szükséges, hogy azok által a vádlott közbotrányt okozzon. —

Arra nézve, hogy ez tényleg megtörtént volna a kir. ítélőtábla által vajónak elfogadott tényállásból következtetés egyáltalán nem vonható. —

Minthogy ezek szerint a kir. ítélőtábla tévedett akkor, midőn a vád tárgyává tett költeményben büntselekménynek, nevezetesen pedig a Btk. 190. §-a alá eső vétségnek tényálladékeit ismerte fel, — a kir. ítélőtábla ítéletét a védő alapos semmisségi panasza folytán a Bp. 385 1. a) pontjában meghatározott semmisségi okból a Bpn. 33. § első bekezdése értelmében megsemmisíteni és a vádlottat a Bp. 326. § 1. pontja alapján felmenteni kellett. —

Dönts a tőkét, ne siránkozz. A huszas évek végén kezdődő hatalmas gazdasági válság forradalmasította a magyar munkásmozgalmat. Egyre sűrűbbek és erőteljesebbek lettek a munkások megmozdulásai. Ez a nagy fellendülés természetesen nagy hatással volt József Attilára is, aki ekkor tevékenyen részt vett a mozgalomban.

Ezt bizonyítják nagy forradalmi versei is. Az 1930. szeptemberi tüntetésen maga is részt vett. Ezt tükrözi a tüntető tömeg hatalmas erejét meglevenítő a »Tömeg« című verse is. Ebben az időben írja a »Farsangi lakodalm« című versét is, amely a kezdődő fasizmus egyik jellemző vonását, a tömegek félrevezetését leplezi le. A korai, 1926 őszén írt »Szocialisták« c. versét újra előveszi, átdolgozza, a forradalmi harc jelszavait művészi en beleszöve, marxista módon ábrázolja a munkásosztály akkori helyzetét. De nemcsak ezeket a verseit, hanem az egy-két évvel előbb írottakat is a várt forradalmi átalakulás szellemétől áthatva átalakítja. Így pl. a *Toll* c. folyóiratban, 1930 elején megjelenő »Nyár« című költeményének reménytelen, kissé pesszimisztikus utolsó szakaszát (Ily gyorsan múlik el nyaram! Örögszekéren jár a szél, | egy pillanat és odavan, | amit egy nemzedék remél.) megváltoztatja, hirtelen fordulattal a várt forradalom hirdetőjévé teszi :

Ily gyorsan betelik nyaram
Örögszekéren jár a szél —
csattan a menny és megvillan,
elvtársaim : a kaszaél.

Forradalmi verseit 1931 elejére összegyűjti. Új verskötete, a forradalmi tartalmát már a címében is hirdető »Dönts a tőkét, ne siránkozz«, az Új Európa Könyvtár című sorozat első és egyben utolsó köteteként jelenik meg. A kötetet egy kis városszéli nyomdában állították elő. Müller Lajos nevű nyomdász »albérlébe« vette Juhász Árpád XIV. ker., Angol utcai nyomdáját és kinyomtatta a versfüzetet. A kötet 1931 március második felében készült el, a periratok tanúsága szerint terjesztési engedélyért 1931. március 22-én mutatták be az ügyészségen.

A kritika — a jobboldali és a polgári kritika legnagyobb része — erősen támatta József Attila új verskötetét. Nem feladatom az egykorú kritikák elemzése, mégis néhány jellemző hangra utalnom kell. Az említett kritikák legtöbbször József Attilát verseinek átdolgozásáért, élcebb, forradalmi hangja miatt támatta. Legelsőnek a szegedi *Széphalom* 1931 március-áprilisi számában G[ali] M[átyás] glosszában pécézi ki a kötet »Aranybojtú« című versét. Hasonló szempontok vezették Féja Gézát is, aki az *Előrs* 1931. május 10-i számában »Szélkakas költők« címén »leplezi le« József Attilát. Előbb verseinek korai, majd a Dönts a tőkét, ...-beli változatát közli, természetesen megfelelő kommentárokkal ellátva. A kormánykörökhöz közelálló *Budapesti Napló* ismeretlen szemléirója az újság 1931. május 24-i számában találva érezte magát József Attila soraitól (»... piszkafával, barna bivalyon böködik vöröslő énekem«) és a »konzervatív, nemzeti érzésű kritikusok« nevében tiltakozik ez ellen. Gyalázkodó írását a következők denunciól sorokkal fejezi be: »Verseskönyve minden esetre beszédes bizonyossága annak, hogy a bizonyos oldalról kikiáltott magyar kir. ügyészség milyen liberálisan értelmezi könyvcenzurázási jogát.« — De a támadásokról izeltől ennyi is elég.

A haladó, baloldali tábor örömmel fogadta József Attila harcos verskötetét. De a Horthy-reakció korában ennek nem igen lehetett hangot adni. Jellemző erre Kardos László kritikájának története. A *Debreceni Hírlap*-tól csak hosszas rábeszélés után sikerült a kötetet

bírálatra megkapnia, a szerkesztő azonban előre kijelentette, hogy nem azonosíthatja magát a költő álláspontjával. A rövid, néhány soros kritika meg is jelent az újság 1931. május 4-i számában. Nyomás előtt azonban, a tördelt hasámban a verskötet címéből »a tőkét« szót kiszedték. Így a kötet címe: »Döntsd, ne siránkozz«-ra torzult. Gergely Sándornak is az erdélyi *Korunk*-ba kellett cikkét küldenie ahhoz, hogy megállapíthassa: »... Kis negyvennyolc oldalas ez az új József-könyv, amely a munkásság érdekeinek védelmében és harcának vállalásában részt akar venni — és vesz is...«

A *Budapesti Napló* szemleírójának aggodalmai azonban feleslegesnek bizonyultak. A bíróság már megtette a maga »lépéseit«. A verskötetet néhány nappal a megjelenése után lefoglaltatta és megindította József Attila ellen az eljárást.⁶ 1931. június 12-re elkészült a vádirat, amely a »Döntsd a tőkét, ne siránkozz« c. verskötet két versét, a »Szocialisták«-at és a »Villonról meg a vastag Margotról szóló balladá«-t inkriminálta. A vád tárgya a »Szocialisták« egész tartalma, különösen a következő részek:

- 1—9. sor Le a kapitalizmussal! Hatalmat, húst a
dolgozóknak! . . .
A tőke szennyében gázolunk, kedves
fegyverünk böködi tomporunkat —
Böködj, böködj csak szüntelenül, kedves
fegyverünk,
hadd tudjuk meg újra és újra, hogy
véletlenül, tusa nélkül csatát nem nyerünk. . .
- 42—43. sor Vers, eredj, légy osztályharcos a tömeggel
együtt majd felszállsz! . . .

A vádirat indokolása a verssel kapcsolatban megállapítja:

⁶A tényállások és kifejezések úgy tartalmilag, mint egyetemes hatásukban a tárgyilagos bírálaton túlmenően, célzatuknak megfelelően a szenvedélyek felkeltésére és a gyűlölet kiváltására alkalmasak, s ezért az izgatás büntetéként a tényelemeit tüntetik fel.

A vád tárgyat képezi a Villon-fordítás teljes szövege is, mely a vádirat szerint »a férfinak a lánnyal bordélyházban lefolyt szerelmét írja le, ami az erkölcsi érzéket sértő...«

Az ügyészség József Attila ellen az eljárást a Btk. 172.§-ának második bekezdésében ütköző vétség — törvény ellen vagy hatóságoknak törvényes hatáskörük ellen engedetlenségre egyenes felhívás intézése ill. terjesztése — miatt indította. A vádat súlyosbította, hogy alkalmazták a 1912 :LXIII.t. c. 19. §-t, vagyis a háború idejére hozott kivételes törvényt. (A kivételes hatalomról részletesebben alább, a Sallai-Fürst röpirattal kapcsolatban.)

Az ügyben az első tárgyalás a büntető törvényszéken zajlott le. A vádlottak — József Attila, Müller Lajos nyomdász és a nyomdatulajdonos — nem érezték magukat bűnösnek. József Attila — az ítélet szövege szerint — kifejtette, hogy »a »Szocialisták« című vers nem izgató tartalmú, azt nem is azzal a céllal írta.« A Villon-balladára vonatkozólag pedig, kijelentette, hogy »ez a vers magyar fordításában már megjelent, »A Toll« c. időszakos lap 1929. szeptember 22-i számában s ő a verset abból az alkalmából tette közzé, mert a szerző Villon halálának most volt 500 éves évfordulója. Egyébként a versben semmi szemérem sértő nincsen.«

A bíróság József Attilát a »Szocialisták« című verse miatt, mivel az idézett kitételei »a tárgyilagos bírálaton túlmenően, célzatuknak megfelelően a szenvedélyek felkeltésére és a gyűlölet kiváltására alkalmasak« nyolc napi fogházra ítélte.

A Villon-fordítással kapcsolatos »szemérem elleni vétség vádjá« alól felmentették, azzal az indokkal, hogy mivel az első közzététel alkalmával nem indítottak eljárást ellene, József Attila arra következtetett, hogy a vers közzététele nem bűncselekmény, »miért is őt a szemérem elleni vétség vádjá alól a Bp. 326. §-ának 1. pontja alapján fel kellett menteni.« A felmentés oka bizonyára nem ez volt, hanem a kultúrbotránytól való félelem. A Horthy-kormány nem akarta nevetséges helyzetbe hozni magát Franciaország előtt azzal, hogy egy Villont fordító költőt »szemérem elleni vétség vádjával« bíróságilag elítél.

József Attila és védőügyvédje, Melléky Kornél fellebbeztek az ítélet ellen. A fellebbeviteli tárgyalás előtt Melléky Kornél a költő nevében beadvánnyal fordult a kir. ítéletáblához. Kérelmében szinte a humor határáig menő okfejtéssel bizonygatja, hogy a »Szocialisták« inkriminált sorai nem veszedelmesek. Ilyeneket ír: »A, hatalmat, húst a dolgozóknak« kifejezés ugyancsak nem törvénybe ütköző kívánság. A dolgozók részére politikai hatalmat elismert parlamenti képvisellel bíró pártok követelik már évtizedek óta. A »húst« pedig még az abszolutizmus francia uralkodója, IV. Henrik is programjává tűzte ki a XVIII. század elején, hogy

⁶ A Döntsd a tőkét. . . per teljes anyaga még nem került elő, az említett iratok a József Attila Múzeum birtokában vannak meg, másolatban.

az mindenegyes francia fazékjában ott legyen. Károlyi Gyula gróf miniszterelnöki programjában első pontjává tette, hogy Magyarországon mindenkinek meg legyen az ennivalója. » stb., stb.

A királyi ítélőtáblán 1932. április 30-án tartották a fellebbviteli tárgyalást. Az elsőfokú bíróság ítéletét teljes egészében helybenhagyták, sőt inkriminálták a vers következő részeit is : »a kenyérrrel, mely megpenészedett« »a kásával, mely megdohosodott. . .« »a tejjel, amely megsavanyodott. . .« »A házzal, amely omladék lett. . .« »a szabadsággal, amely elnyomás lett. . .«

Az ítélőtábla ítéletében világosan kifejti a Horthy-osztálybíróság szempontjait :

»A kérdéses vers összefüggő egész tartalma osztályharcot hirdet. Hatalmat és élelmet követel a dolgozóknak, akik alatt kétséget kizáróan a munkásosztályt érti. Állítja, hogy ez az osztály a tőke szennyeiben gázol s ez a fegyvere. A továbbiakban megjelöli, hogy mi ez a szenny s miért fegyver az. Mert a kenyérük megpenészedik, kásájuk megdohosodik, tejük megsavanyodik, házuk összeomlik, ruhájuk ronggyá válik, szabadságuk elnyomás lesz stb. Mindezzért pedig a tőkével személyesített tőkésosztályt teszi felelőssé. Szembállítja tehát a két osztályt egymással és pedig a tőkés osztályt olyan igaztalan és emberietlen beál ításban, amely alkalmas arra, hogy a munkásosztály tagjaiban ellenünk gyűlöletet fakasszanak.«

A per végül, 1932. szeptember 27-én a Kúria elé került. A Kúria ítélete helybenhagyta az alsóbbfokú bíróság ítéletét, elutasította a főügyész súlyosbító javaslatát, és József Attila és védője semmisségi panaszát. A büntetést — 8 napi fogházat — a Bn. 1. és 3. §-a értelmében *három évi tartamra felfüggesztette.*

A per történetéhez tartozik, hogy a büntetőtörvényszék 1933. április 4-én még újból foglalkozott a »Döntsd a tőkét, ne siránkozz« c. kötettel. A Btk. 62 §-a értelmében — mely kimondja, hogy az elkobzást akkor is foganatosítani kell, ha »bűnvádi eljárás senki ellen nem indítatik meg« — a Schadl-tanács elrendelte a »Döntsd a tőkét, ne siránkozz« című nyomtatványnak a magyar büntetőtörvények hatályosságának területén a szerző, nyomdász, elárúsító, terjesztő, úgyszintén a nyilvános kiállítóknak birtokában lévő példányaikkal együtt elkobzását és megsemmisítését.«

Ez az ítélet azt jelentette, hogy a verskötet tiltott könyv lett, ha házkutatás során valakinél megtalálták, ez már nyom volt a Horthy-kopók számára. Ez az ítélet azt is megmagyarázza, hogy miért volt kénytelen Bálint György a »József Attila Összes Versei«-ben a »Döntsd a tőkét, ne siránkozz« címét elhagyni és csak mint »Verseskönyv 1931-ből« jelezni, megmagyarázza azt is, hogy miért maradtak ki a megsemmisített kötet olyan forradalmi versei, mint a »Farsangi lakodalom«, »Aranybojtú«, »Tömeg«, »Ákácokhoz«, »Szocialisták«. A »Döntsd a tőkét, ne siránkozz« című kötet felsorolt versei ismeretlenek maradtak. Csak 1945-ben lettek a szélesebb körök előtt ismertté: Kolozsvárt egy megélt 1931-es példány alapján újra lenyomattatták a kötetet ; Budapesten Cserépfalvi kiadásában az első szabad könyvnapra megjelent József Attila válogatott forradalmi verseinek szintén »Döntsd a tőkét. . .« című kötete, mely tartalmazza az említett verseket. Az 1950-ben Kardos László gondozásában megjelent »József Attila Összes Verse« teljes egészében közli az elkobzott verskötetben megjelent költeményeket.

Röpirat Sallai Imre és Fürst Sándor kivégzése ellen. A nagy gazdasági válság nyomán keletkezett forradalmi helyzet nagy mértékben növelte a Kommunista Magyarországi Pártjának erejét és befolyását. Ugyanakkor azonban a párt vezetésében hibák merültek fel. A hibákra a Kommunista Internacionale Ellenőrző Bizottsága határozata mutatott rá. A határozat után a párt élére Sallai Imre és Fürst Sándor került. »Az új pártvezetés munkája nyomán felélénkült a kommunista mozgalom, szaporodtak az üzemi akciók, tüntetések, sztrájkok.«⁷ A kormány, hogy megpróbálja megakadályozni a Kommunista Párt egyre növekvő tömegbefolyását, — hasonlóan a későbbi németországi Reichstag-provokációhoz — 1931. szeptember 12-én Matuska Szilveszterrel, az Osztenburg-különítmény volt tagjával felrobbantatta a biatorbágyi vasúti hidat. A bűntény után azonnal megindult a rágalomhadjárat a Kommunista Magyarországi Pártja ellen. Az aljas gyalázkodásokkal »megdolgozott« polgári közvélemény szinte magától értődőnek tekintette, hogy egy héttel a provokáció után (1931. szeptember 19-én) kihírdették a statáriumot. Az elrendelt rögtönbíráskodást a kommunisták ellen hozott 1921 : III. tc. 1. és 2. §-ára is kiterjesztették.

A fasiszta kormány rágalomhadjárata és a statárium kihirdetése ellen a KMP Központi Bizottsága azonnal felvette a harcot. Egy nyilatkozatban kifejtették, hogy »... egyrészt ostoba merénylők hordájává akarják lealacsonyítani a KMP-t és a nemzetközi kommunizmust, pogromhangulatot akarnak kelteni a munkanélküliek ellen... igazolni akarják másrészt

⁷Mód Aladár : 400 év küzdelem az önálló Magyarorszáért. 6. kiad. Bp. 1951. 530.p.

a rendőrség és a minisztérium által előkészített rögtönbíráskodást, a KMP fizikai megsemmisítésének tervét. . .⁸

A Horthy-rendszer igazságszolgáltatása a statárium kihirdetésével saját törvényeit is felrúgta. Domokos József tanulmányában⁹ jogilag bebizonyította, hogy a kormánynak a háború idejére hozott kivételes hatalmát biztosító 1912. LXIII. tc. 1923. február 11-ével *végérvényesen megszünt*, és mivel »a rögtönbíráskodás kihirdetésének joga. . . csupán a kivételes hatalom alapján illette meg a kormányt, az igazságügyminiszter [Zsitvay Tibor] *törvényes felhatalmazás hiányában, törvényes jog nélkül hirdette ki a rögtönbíráskodást.* . . .¹⁰

A statárium idején, az életüket fenyegető veszedelem ellenére a kommunisták Sallai és Fürst elvtársak vezetésével fokozták a harcot a Horthy-rendszer ellen. Röpiratok sorával leplezték le a munkásosztály és az egész dolgozó nép nyomorának igazi okát.

A régebbi pártvezetőségek konspirációs hibái ellen harcolva, Sallai és Fürst elvtársak maguk is konspirációs hibát követtek el : a párt illegális munkáira túl sokáig vettek igénybe egy lakást. A rendőrségnek módja volt megfigyelni tevékenységüket és ennek alapján, 1932. július 15-én sikerült letartóztatniuk az illegális párt két vezetőjét.

A Kommunista Párt azonnal megkezdte harcát az elvtársak megmentéséért. Röpiratok sorozatával fordult az ország és a világ dolgozóihoz, felszólította őket, tiltakozzanak a tervbevetett gyilkosság ellen. A Kommunista Internacionale pártjai, a Bolsevik Párttal az élükön minden tőlük telhetőt megtettek Sallai és Fürst elvtársak érdekében¹¹

A Horthy-bírák dacolva a haladó világ tiltakozásával, rögtönítélő bíróság elé állították az elvtársakat. Domokos József rámutat,¹² hogy az úgy statáriális bíróság előtti tárgyalása is minden törvényességet nélkülöz, mert :

a) őket [Sallai Imrét és Fürst Sándort] sem tetten nem érték, sem bűnösségük haladéktalanul be nem bizonyult ;

b) őket parancs ellenére nem állították haladéktalanul az ügyészség elé ;

c) ügyükben parancs ellenére alakszerű nyomozást folytattak. . .¹³

A bíróság gyilkossági szándéka ellen a magyar és külföldi dolgozók a tiltakozások százaát küldték a kormánynak.

E tiltakozások sorába tartozik az a röpirat, amelynek szerkesztésében és megírásában József Attila is részt vett. A tiltakozás így hangzik :

DOLGOZÓ POLGÁROK ! MUNKÁSOK ! GONDOLKOZÓ EMBEREK !

Minden idők legszörnyűbb gazdasági válsága tört a világra. Nyomorúság, munkanélküliség, anyagi gondok tizedelik testvéreinket. Férfiak szervezete elhanyaglik, gyermekek testi-lelki fejlődése megáll, család-anyak kínzó munkája a kolduspanaszok. Szaporodnak az öngyilkosok, a prostituáltak, reménytelenség gubbaszt a lelkeken, nélkülözések kövezik a betegségek, a korai halál útját.

Az idő visszesseje végigvág az emberek jobbainak lelkiismeretén, hogy a hideg konyhákból előzni segítse a kétségbeesést. Senki, akinek nem üzet a népek nyomora, nem vállalhatja a henyé gondolatot, hogy „majd megváltozik a helyzet” : mindenki, aki érezte dolgozó emberek komoly szeretetét, törekszik, vívdózik, küzd a hatalmasokkal és önmagával, hogy kiutat találjon. Ez nem könnyű dolog. Rengeteg a terv, a javaslat és annak, aki egész ember módján cselekedni akar, valamelyik mellé oda kell állnia. Hogy melyik mellé? Ezt a megfontolbhezhetetlen lelkiismeret parancsa diktálja, akár kommunizmus, akár másfajta eszme a válasz.

Nálunk még mindig akasztanak azért, mert emberek nem bírják az éhséget, mert a társadalmi berendezések javítását, vagy megváltoztatását kívánják. Ma kommunisták életét akarják kioltani, mikor a szociáldemokrácia, a fasizmus, a hitlerizmus, nemzeti radikálizmus, a bethlenizmus, a liberalizmus hívei szabadon vállalhatják és terjeszthetik meggyőződéseiket. Holnap más politika válhatik halálosan veszedelmessé a mai viszonyokra és akkor mások kerülhetnek akasztófa alá. A politikai ellentétek kötélei való megoldása ellen ma és bármikor minden érzésünkkel és idegszálunkkal tiltakozunk. Ebben az érzésünkben magunk mögött tudjuk a művelt nyugatnak azt a részét, amely a halálbüntetést egyáltalán kiküszöbölte törvénykönyveiből és amely a politikai vélemény feltétlen szabadságát mindenki számára állami alaptörvényben biztosítja.

Ma azt mondják, hogy a kommunisták közönséges gonosztevők. De más politika is mindig gonosznak tartható addig, amig uralomra nem jut, s amikor ő diktálja a törvényeket. Fennálló törvényeink még a közönséges bűnökre is találnak enyhítő körülményeket. Hiszen vannak, akik nem büntözési hajlamból, hanem a nyomorúságtól sarkalva esnek bűnökbe, vagy a nyomorúság elől keresik a társadalom számára a menekülést.

DOLGOZÓ POLGÁROK ! MUNKÁSOK ! GONDOLKODÓ EMBEREK !

Ma kommunistáknak ácsolják az akasztófát. Holnap mások kerülhetnek sorra, mert más érzések nem férnek el pillanatnyilag a mai erőviszony keretein belül.

Legyen vége a problémák kötélei való elintézésének!

Tiltakozunk mindannyian az igazságügyminiszternél a készülő akasztások, a halálbüntetések ellen!

Társadalmi Egyesületek
Halálbüntetés Ellenes Szövetségének
Statáriumielleni Bizottsága.

⁸ Idézi Balla Aladárné : Sallai Imre és Fürst Sándor élete és mártírhalála. Bp. 1952. 123—124. p.

⁹ Dr. Domokos József : Kivételes hatalom és rögtönbíráskodás a Horthy-uralom alatt. (Hozzászólás a Sallai—Fürst ügyhöz) Bp. 1946.

¹⁰ Domokos József i. m. 37. p.

¹¹ A tiltakozó iratokból részleteket közöl Balla Aladárné i. m. 160—166. p.

¹² Domokos József i. m. 58. p.

A röpirat jobboldali negyedében fekete alapon, fehér vonalakkal rajzolt akasztott ember látható. A röpirat közvetlenül a kivégzés előtti napon, 1932. július 28-án került napvilágra. Az ügyészség még aznap megindította a nyomozást¹³ és a vizsgálóbíró elrendelte a házkutatást. A rendőrség azonnal megjelent a nyomdában, hogy a röpiratot elkobozza. A jegyzőkönyv szerint a röpcédulákat már nem találták meg. A nyomda tulajdonosa vallomásaiban elmondta, hogy a röpiratot előző nap — július 27-én — rendelték meg 10 000 példányban és aznap — július 28-án — délelőtt 9^h 30'-kor elszállították. A perirathoz csatolt, a város különböző pontjairól beküldött rendőrségi jelentések azt bizonyítják, hogy a röpcédulák legnagyobb részét sikerült eljuttatni a tömegek közé.

A rendőrségi nyomozás során József Attilát július 30-án beidézték a rendőrségre. A jegyzőkönyvbe vett vallomása szerint a következőket mondotta :

«A Dolgozó polgárok! Munkások! Gondolkozó emberek! megszólítású röpcédula szövegezésében résztvettem. Arra emlékszem, hogy a röpcédula első és második bekezdését én szövegeztem, azonban az én szövegezésem valaki változtatást eszközölt. — Ez a változtatás azonban a szöveg lényegét nem érintette. Azt nem tudom, hogy a 3-ik bekezdéstől kezdve a röpcédulát ki szövegezte. . . »

A nyomozást követően Polányi dr. főügyész-helyettes 1932. augusztus 4-én beadott vádiratában Szimonidesz Lajost, Illyés Gyulát, József Attilát »az 1921. évi III. t. c. 7. §-ának első bekezdésébe ütköző sajtó útján elkövetett, a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség címén mint szerzőket« vádolta.

Az 1932. szeptember 21-én megtartott első főtárgyaláson a bíróság nem hozott ítéletet. A következő tárgyaláson, 1933. január 11-én József Attila a rendőrségen elmondott vallomását megváltoztatva, kijelentette: »Én egy konceptust készítettem a kiadandó röpirat számára.« De hozzátette, hogy a megjelent szöveg első és második bekezdése körülbelül az én fogalmazásom.« József Attilának ez a kijelentése azt bizonyítja, hogy az egész röpcédulát ő írta. Szimonidesz Lajos és Illyés Gyula csak bizonyos értelmi és stílusi változtatásokat eszközöltek az általa készített fogalmazványon. Az alsófokú bíróság a tárgyalások egész során megpróbálta tisztázni a röpcédula szerzőségének kérdését, de sikertelenül. Az 1933. február 22-i tárgyalás bírói tanácskozó jegyzőkönyve szerint, Méhes Ignác, törvényszéki bíró álláspontja a következő volt :

«A vádbeli röpiratot nemcsak Szimonidesz Lajos szövegezte meg, hanem többen. A főtárgyalás adatai szerint az eredeti kéziratot József Attila készítette. A 3. bekezdés első mondatát Szimonidesz Lajos javította át úgy, ahogy megjelent, s javításokat eszközölt még Illyés Gyula is. Ezek a javítások azonban az eredeti kézirat lényegét kevésbé érintették. . . Nézetem szerint teljesen lényegtelen ilyen körülmények közt annak vizsgálata, hogy a megjelent röpiratnak melyik szavát, vagy melyik mondatát ki írta, mert az egészért mind-egyik közreműködő felelős. . . »

A tanácskozást követő ítélet Szimonidesz Lajost 500 pengő pénzbüntetésre ítélte, Illyés Gyulát és József Attilát pedig felmentette. Az ítélet indokolása kimondja, hogy Szimonidesz Lajos által írt 3. bekezdés első mondata »országunk közállapotait, igazságszolgáltatását a valóságtól eltérően, ferdén és torzítva tárja az olvasó elé s így alkalmas arra, hogy a magyar állam és a magyar nemzet jó hírnevét lerontsa, megbecsülését csorbítsa. Ezért a nevezett vádlottat a rendelkező rész szerint bűnössé kellett nyilvánítani. . . « József Attila felmentésének indokolása: »A röpiratnak első és második bekezdésében a vádbeli cselekményt megvalósító tényállások nincsenek.« [sic!]

Az 1934. november 8-i fellebbviteli tárgyaláson — az ítéltáblán — József Attila felmentését megváltoztatták és őt mint szerzőtársat bűnösnek mondták ki, 200 pengő pénzbüntetésre ítélték, a büntetés végrehajtását azonban három évi próbaidőre felfüggesztették. Az ítélet indokolása szerint :

« . . . a vádbeli röpiratot egészében József Attila vádlott fogalmazta. Azon lényeges változtatást csak Szimonidesz Lajos eszközölt. Az ezen kívüli részért tehát József Attila, mint a röplap megfogalmazója, szellemi atyja felel, annál is inkább, mert az egész röplapnak egységes a tartalma, egységes az irányzata és gondolatmenete, állásfoglalás az ellen, hogy Magyarországon egyes bűncselekményekre statáriumot hirdettek ki. »

Az ügy 1935. február 13-án került a Kuriára. A per vádlottai ellen hozott ítéletet teljes egészében jóváhagyták, kivéve József Attiláét, kinek az ítéltáblán hozott, a büntetés végrehajtásának 3 évre való felfüggesztését megsemmisítették, mivel »a B.2581/1932 számú [Döntsd a tőkét-per] iratok tartalma szerint ez a vádlott a B.XI. 6418/1931 számú ítélettel igazgatás vétsége miatt 8 napi fogházra — bár a büntetés felfüggesztése mellett — 10 éven belül az ezen ügyben kelt ítélet meghozatala előtt jogerősen már elítéltetett, ez a körülmény pedig a Bn. 2.§.2. pontja értelmében a büntetés felfüggesztését kizáró ok.«

Összefoglalva : a bíróságon elhangzottak alapján kétségtelen, hogy a röpcédula *írószövege* József Attila. Az általa készített fogalmazványt többen átjavították, így Szimonidesz Lajos és Illyés Gyula is. A per folyamán elhangzott vallomások több ízben aláhúzták, hogy

¹³A tiltakozó röpirattal kapcsolatban említett periratok a Magyar Munkásmozgalmi Intézet Archivuma A. V. S./11. sz. kötegében találhatók.

a javításokkal tompítani akarták az eredeti fogalmazvány élet. Ezzel magyarázható, hogy a többszöri átdolgozás annyira megváltoztatta a szöveg egyes részeit, hogy József Attila a rendőrségen tett első vallomásában érthető módon nem ismerte el a nyomtatásban megjelent röpcédula *teljes egészének szerzői voltát*.

* **Lebukott.** Az előbbi kettővel csaknem egyidőben zajlott le József Attila harmadik pere is. Ebben az időben szoros kapcsolatban volt a Hársfa-utcai diákház egyes kommunista egyetemi hallgatóival. 1933. február 23-án egy rövid hír jelent meg a sajtóban, hogy egy az ifjúság körében — középiskolások és főiskolások között — szervezkedő kommunista mozgalmat lepleztek le. A letartóztatottak között többen voltak olyanok, akikkel József Attila kapcsolatot tartott. A nyomozás során József Attila és a letartóztatottak közötti kapcsolatra nem derült fény, így a költő elkerülte a letartóztatást. Azonban az egyik vádlott, dr. Kulcsár István lakásán a házkutatás alkalmával megtalálták a »Lebukott« című verset. A »Lebukott«-at József Attila valószínűleg 1931 nyarán írta. A vers megjelent névtelenül a pozsonyi *Az Út* c. baloldali folyóirat 1931 november 1-i számában. A költemény utolsó, forradalmi strófáját azonban a cenzura nem engedte kinyomtatni. A vers hamarosan közismert lett a munkásmozgalomban, az elvtársak az illegális összejöveteleken gyakran szavalták, ezzel gyűjtötték a Vörös Segélynek. A vers természetesen a szerző neve nélkül terjedt, ez érthető is, hiszen a vers forradalmi hangja, a Szovjetunió nyílt éltetése miatt azonnal lecsaptak volna József Attilára. Ezzel magyarázható, hogy a bíróság csupán azért indított meg eljárást ellene, mert — és itt csak a költő és Kulcsár István vallomásából kiindulva azt tudta megállapítani, hogy *József Attila a verset csak lediktálta* az orvosnak. Épezzér az ifjú kommunisták ügyében kiadott vádiratban¹⁴ (1933. március 22.) József Attila mint 33. rendű vádlott szerepel és az ellene felhozott vád csupán az volt

•hogy a »Lebukott« című kommunista, lázító tartalmú verset dr. Kulcsár Istvánnak lediktálta, az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatását és megsemmisítését követelte és erre izgatott.•

A vádirat szerint a József Attilánál tartott házkutatás alkalmával »német nyelvű kommunista sajtóterméket és saját kommunista szellemű versei foglaltattak le.«

Az első tárgyalás 1933. május 6-án kezdődött, 6 napig tartott. A bulvár-lapok nagy szenzációként közölték a per egyes részleteit. Így a *Magyarország* 1933. május 7-i száma beszámol József Attila vallomásáról. »Ezt a verset nem én írtam — mondotta József Attila — a gödi strandon hallottam egyszer. Én Kulcsár István doktorhoz gyógykezelésre jártam. Ő individuál-pszichológiával kezelte és az volt a célja, hogy tudatosítsa tudatalatti törekvéseimet. Egy ízben kianalizálta egyik álmomat és ekkor mondtam neki, hogy álomban egy vers szokott eszembe jutni. Én elmondtam neki aztán ezt a verset, amely a gödi strandon hallottam és ő azt legépelte.« József Attila látta, hogy a bíróság kezében nincs semmi komolyabb adat, mely egyrészt a letartóztatottakkal való kapcsolatára, másrészt a »Lebukott« szerzőségére utalna, így nyugodtan előadta a pszichoanalitikus kezelés »meséjét«.

Az elsőfokú bíróság József Attila vallomását — bármily furán hangzott is — elfogadta, minthogy a vers lefoglalt gépelt példányán kívül más terhelő bizonyíték nem volt kezében. Ennek alapján a május 12-én kihirdetett ítéletben felmentették.

A büntetőtörvényszék József Attilára vonatkozó ítéletét a kir. ítélőtábla¹⁵ (1934. január 15.) is kénytelen volt jóváhagyni, mert mind az indoklás írja:

•József Attila vádlott ügyének felülvizsgálatánál a kir. ítélőtábla más pozitív adat hiányában kötve volt e vádlott és kezelőorvosa Kulcsár István dr. vádlott vallomásán alapuló tényálláshoz. E tényállás szerint pedig a kérdéses vers a betegként kezelt József Attila kórtörténetének megállapítása céljából látott napvilágot, — s nem abból a célból, hogy azzal valakinél az állam és társadalom törvényes rendje ellen gyűlöletet váltson ki. Nincs tehát jelen a vádbavett bűncselekmény megvalósulásához megkívánható szándék. Törvényes, ennél fogva ennek a vádlottnak a vád alól, bűncselekmény hiányában a Bp.326. §-ának 1. pontja alapján való felmentése is.«

A Kuria azonban nem nyugodott bele az elsőfokú bíróságok felmentő ítéletében. Az 1934. május 16-án hozott ítéletében¹⁶ megváltoztatta, s József Attilát az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló izgatás vétségében bűnösnek mondta ki, 50 pengő pénzbüntetésre ítélte. Az indokolás részletesen kifejti az ítélet megváltoztatásának okát:

•A megállapított tények szerint ez a vádlott [József Attila] »A lebukott« című kommunista irányú verset lediktálta dr. Kulcsár Istvánnak. E versben egyebek között a szovjetnek, a munkástanácsnak és a forradalomnak dicsőítése foglaltatik, nyilvánvaló tehát, hogy a vers az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására izgat, vagyis tartalma a Atv. 5. első bekezdése alá eső vétség jelenségeit tünteti fel.

¹⁴ Lásd a Magyar Munkásmozgalmi Intézet Archivuma A. III. 45/1933/1 B.

¹⁵ Lásd a Magyar Munkásmozgalmi Intézet Archivuma A. II. 30/185.

¹⁶ U. o.

Az alsófokú bíróságok József Attila vádlottát a vád alól azért mentették fel, mert a vádlott és dr. Kulcsár István előadása szerint dr. Kulcsár István orvosi psychoanalitikai módszerrel kezelte József Attila gyomor-baját [sic!], a kezelés közben az orvos ama kívánságára, hogy diktáljon neki valamit, mondta a vádlott iróképe a kérdéses verset, tehát nem vezette bűnselekmény elkövetésére irányuló szándék.

Az alsófokú bíróságoknak ez a megállapítása téves.

József Attila vádlott az államrendőrség előtti kihallgatásakor bementett adatok s a betekintett B.I. 2851/1932/9 számú iratok tartalma szerint osztály elleni igazgatás vétségé miatt már elítélve volt 8 napi fogházra; bár büntetésének végrehajtása fel lett függesztve, e bűnyegyből kétségtelen, hogy hasonló cselekmények elkövetésére e vádlott hajlamos. Ugyanarra látszik mutatni a főtárgyaláson beismert az a tény is, hogy birtokában nagyobb mennyiségű kommunista szellemű könyvet találtak, bár védekezése szerint azt másoknak nem mutatta. A diktálás ténye mellett ezekből az adatokból is következtethető, hogy József Attila vádlott szándéka egyenesen az volt, hogy ilyen bűnselekményt tartalmazó verset diktáljon Kulcsár Istvánnak. Már pedig az itt szóbanforgó igazgatásnál a szándék azt jelenti, hogy a vádlott a helyzet felismerésére képes lelkiállapotban, tudatosan és akarattal használt oly kitételeket, melyek tárgyilag alkalmasak az igazgató hatás kiváltására; különös célt, egyenes felhívás vagy eredmény e bűnselekménynek, — mely egy egyén előtt is elkövethető — nem tényeleme. Elegendő tehát az, ha a kijelentés alkalmas a felforgató eszinek magvának a hallgatóban való elhíntésére, hogy így a rend erőszakos felforgatásának gondolata előkészítessék. Ily körülmények között a psychoanalízisre való hivatkozást a m. kir. Kuria mentő okul el nem fogadhatja, annál kevésbé, mert ha Kulcsár István orvosilag indokoltnak tartotta is, hogy József Attila vádlott neki valamit diktáljon, ilyen tartalmú vers diktálására semmi szükség sem volt, s ha ez mégis megtörtént, ez céltalos volt. Ha tehát felhívás folytán cselekedett is József Attila vádlott, a jelen esetben a vádlott cselekedetéből s az azt kísérő mellékkörülményekből megállapítható, hogy József Attila vádlottat az a szándék vezette, hogy ilyen büntetendő tartalmú közteményt hozzon Kulcsár István tudomására, vagyis jogsértő eredmény keltésére is törekedett. . . .

*

A József Attila ellen indított perek tanulmányozása kiegészíti a költő életéről kialakított képünket. A huszas évek lázadozója a harmincas évek elejére tudatos proletár költővé vált. Kapcsolata a munkásmozgalommal, az illegális Kommunista Párttal ebben az időben a leg-szorosabb. Költészetével, cikkeivel, politikai tevékenységével résztvesz a munkásosztály harcaiban. Nem véletlen, hogy 1931- és 1932-ben egyidőben három bírósági eljárás is folyt ellene. A »Döntsd a tőkét, ne siránkozz« c. verskötete, a Sallai és Fürst elvtársak kivégzése ellen írt röpirata, majd a »Lebukott« című forradalmi verse határozott állásfoglalás a munkás-osztály küzdelmei mellett. Érthető tehát, hogy az uralkodó osztály el akarta hallgattatni a bátorhangú költőt.

S itt felmerül egy probléma: mi a magyarázata annak, hogy a minden egyes alkalommal súlyos politikai vádakkal bíróság elé állított költőt végülis aránylag »enyhén« ítélték el. Erre a kérdésre egyelőre csak feltevésekkel tudok magyarázatot adni. T. i. jogtudományunk és történelemkutatásunk még nem dolgozta fel a Horthy-korszak bírósági tevékenységét. Annyi azonban már nyilvánvaló, hogy a Lázadó Krisztus-per felmentő ítéleténél nagy szerepe volt annak, hogy amíg az ellenforradalom a rendőri hatóságok és az alsó bíróság személyzetét »kurzus-hú« elemekkel kicserélhették, addig a felsőbb bíróságokban megmaradtak a »régivágású«, esetleg liberálisabb, bírák akik »elnézőbbek« voltak az ilyen fiatal még ismeretlen »poétákkal«.

Az 1931—32-es perek ítéletével kapcsolatban még nehezebb magyarázatot találunk. A bíróság az ismertebb írásokkal szemben bizonyos mértékig a »polgári szabadságjogok« fenntartásának látszatát igyekezett fenntartani, de egyben a sorozatos zaklatásokkal, bírósági eljárásokkal meg akarták őket félemlíteni, így József Attilát is. De felmerülhet az is, hogy József Attilát az uralkodó osztály akkor még nem látta olyan veszedelmes ellenfélnek, mint amilyen valójában volt, és így a bíróság a várható szigorú ítéletnél enyhébbet hozott. Ezek azonban csak feltevések. Magam nem tudok ebben a kérdésben dönteni. A végső választ a további történelemkutatás fogja megadni.

DÜMERT DEZSŐ

KÉT KIADATLAN KAZINCZY-LEVÉL

Horvát István Mindennapja, a későbbi népszerű egyetemi tanárnak ifjúkori naplója, melyet az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában őriznek, két, eddig még kiadatlan Kazinczy-levél szövegét tartalmazza, melyet a pesti triász szellemi vezére Szemere Pálhoz és Vitkovics Mihályhoz intézett 1809-ben. Horvát István, az akkor fiatal országbírói titkár, a leveleket hűségesen bemásolta naplójába (Kazinczy eltérő helyesírását is megtartva), mert azok tartalma saját személyét közelről érintette.

Mindkét levél jelentőségét alapvető tendenciája adja meg. Kazinczy Ferenc, aki ekkor már Szemerének és Vitkovicsnak, a két pesti költőnek levelező-barátja és irodalmi útmutatója volt, a pesti társaság harmadik tagja, Horvát István felé tájékozik. Kazinczy Horváttal 1804-ben találkozott először Pesten. A fogságából nemrég szabadult, és a bécsi rendőrhatósá-goktól megfélemlített író nem tudott feloldódni az öt mindenhová kísérő lelkes egyetemi hallgatóval szemben, s mint utólag megvallotta, kémnek gondolta. Később pedig, a Révai-